

Gdańsk, 19.10.2021 r.

Instytut Psychologii
Wydział Nauk Społecznych

dr hab. Wioletta Radziwiłłowicz, prof. UG
Zakład Psychologii i Psychopatologii Rozwoju
Instytut Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Weroniki Kłakulak-Torby
pt. *Wybrane aspekty metapoznania i doświadczeń relacyjnych osób*
tworzących związki romantyczne

Promotor: Prof. dr hab. Maria Ledzińska

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Weroniki Kłakulak-Torby pt. *Wybrane aspekty metapoznania i doświadczeń relacyjnych osób tworzących związki romantyczne* dotyczy bardzo istotnej problematyki ze styku kilku obszarów badawczych psychologii: rozwoju człowieka, procesów poznawczych, rodziny, osobowości i różnic indywidualnych, psychologii klinicznej i psychoterapii. Podjęcie badań własnych przez Doktorantkę ma duże znaczenie poznawcze i praktyczne, gdyż w umiejętny sposób scaliła wymienione dziedziny nauki i zrealizowała zamierzenia badawcze, dowodząc roli doświadczeń relacyjnych dla funkcjonowania metapoznawczego. Głównym osiągnięciem Pani mgr Weroniki Kłakulak-Torby jest identyfikacja mechanizmu, potwierdzającego znaczenie doświadczeń relacyjnych i metapoznania dla oceny własnej przeszłości i satysfakcji z życia.

Dysertacja łącznie z bibliografią liczy 228 stron tekstu i została podzielona na cztery rozdziały teoretyczne (bez streszczeń wypełniają one 50 stron) oraz dwanaście rozdziałów empirycznych (bez bibliografii mieszczą się one na 110 stronach). Bibliografia zawiera dobrze dobraną polsko- oraz anglojęzyczną literaturę przedmiotu, obejmuje ona 275 pozycji. Pracę kończą załączniki, złożone z ankiety demograficznej, wywiadu na temat ważnych relacji w życiu, innych kwestionariuszy zastosowanych w badaniach własnych oraz

15 tabel prezentujących głównie statystyki opisowe oraz analizy normalności rozkładu badanych zmiennych.

Wprowadzenie teoretyczne rozprawy Doktorantka rozpoczęła od interesującego i wnikliwego omówienia teorii więzi. Na szczególną uwagę zasługuje tutaj przybliżenie: a. ewolucyjnego znaczenia przywiązania oraz roli jego „biologiczności” w rozwijającej się więzi emocjonalnej w diadzie opiekun – niemowlę; b. regulacyjnej funkcji więzi w rozwoju emocjonalnym; c. kształtowania się wewnętrznych modeli roboczych, z uwzględnieniem roli pamięci autobiograficznej. Tę część pracy Doktorantka kończy dwoma kluczowymi dla problematyki badań własnych konkluzjami, a mianowicie, że relacja dziecko - opiekun stanowi matrycę funkcjonowania w związkach partnerskich, a także stanowi podłoże interpretacyjne zjawisk metapoznania.

Jednocześnie Doktorantka podkreśla „niedeterministyczny charakter przywiązania. Konsekwencje tzw. pozabezpiecznej więzi można skorygować m.in. poprzez doświadczenie korekcyjne w relacji z alternatywną figurą przywiązania. Rezultatem doświadczenia korekcyjnego jest wypracowane poczucie bezpieczeństwa” (s. 12). Ten proces ma szczególne znaczenie dla funkcjonowania badanych osób, które P. mgr Weronika Kłakulak-Torba dość szczegółowo opisała w jakościowej części badania empirycznego. Otóż w tej grupie osób były takie, które w dzieciństwie doświadczyły traumatycznych wydarzeń (związanych np. z przemocą i/lub chorobą psychiczną rodzica) oraz korzystały w późniejszych okresach życia z pomocy psychoterapeutycznej. Dlatego celowy byłby głębszy namysł nad spełnieniem warunków, dzięki którym sposób wypowiedzania się o pierwotnych opiekunach i trudnych dziecięcych doświadczeniach wskazuje, że osoby te „przepracowały” w terapii konsekwencje minionych przeżyć i mogą obecnie - również w romantycznym związku - przejawiać bezpieczny styl przywiązania.

Ponadto zarówno u dzieci, jak osób dorosłych odzwierciedlanie i pomieszczenie przez opiekuna bądź terapeutę mają działanie uspokajające, dlatego interesująca byłaby odpowiedź na pytanie o zasady kształtowania się określonego stylu narracji (przejawiającego się np. w zrelacjonowanym przez Doktorantkę częstym wtrącaniu przekleństw) podczas przywoływania wspomnień o postaciach opiekunów, ich zachowaniach oraz wydarzeniach. W jaki sposób kształtuje się dostępność i spójność ich reprezentacji? Wiadomo również, że zgodnie z modelem odporności (np. Phelps i in., 1998) osoby koherentnie wypowiadające się o swoich doświadczeniach nabywają czy rozwijają w procesie terapii zdolność samoregulacji, co może mieć szczególne znaczenie dla rozwoju procesów metapoznawczych.

Interesujące było również sprawdzenie, czy podobne oddziaływanie do terapii ma długotrwała relacja emocjonalna, jaką jest - czy powinien być - romantyczny związek, a także czy dziecięce doświadczenia relacyjne wiążą się z wchodzeniem w koluzję z partnerem życiowym.

W rozdziale drugim Doktorantka skoncentrowała się na badaniach nad przywiązaniem u osób dorosłych w związku romantycznym. Na początku wyróżniła w nim podobieństwa między relacją dziecko – opiekun i związkiem romantycznym dorosłych osób, tj.: 1. poszukiwanie i podtrzymanie bliskości jako nadrzędny cel relacji, 2. odczuwanie napięcia i niepokoju, kiedy bliskość nie może być osiągnięta oraz 3. partner/ partnerka stanowi bezpieczną bazę oraz bezpieczną przystań. W dalszej części wywodu przedstawiła z kolei różnice między powyższymi relacjami, wskazując na ich symetrię w związkach osób dorosłych bądź asymetrię w diadzie opiekun - dziecko, seksualność dorosłych, uniwersalność doświadczenia więzi w dzieciństwie itp. Odrębną i bardzo interesującą tematykę badawczą mogłaby stanowić jedna z konkluzji, że nie tylko partnerzy w relacjach romantycznych, ale także np. przyjaciele bądź rodzina pochodzenia mogą być bezpieczną bazą i przystanią.

W kolejnym podrozdziale P. mgr Weronika Kłakulak-Torba skrótowo przedstawiła niejednoznaczne wnioski z badań nad stabilnością stylów przywiązania u osób dorosłych, po czym obszernie opisała znaczenie więzi w dzieciństwie dla stylów przywiązania w okresie dorosłości. Podsumowując ten fragment rozważań można stwierdzić, że dzięki doświadczaniu bliskiej więzi są regulowane emocje, zachowania oraz procesy fizjologiczne dziecka, przy czym kluczową rolę spełniają powiązania między układem endokrynologicznym, autonomicznym i ośrodkowym układem nerwowym. Niektóre zachowania i - co nie jest do końca potwierdzone w badaniach empirycznych - cechy więzi wczesnodziecięcej mogą się składać na wzorzec kształtowania się zachowań społecznych bądź osobowości antyspołecznej.

Odrębny podrozdział mógłby stanowić kolejny fragment rozprawy. Doktorantka opisuje w nim badania koncentrujące się na znaczeniu więzi w dzieciństwie dla psychicznego funkcjonowania w późniejszym okresie życia, tzn. dorosłości. Rozpoczyna od opisu badań, w których ciągłość między wzorcem więzi w dzieciństwie a tzw. stanem umysłu na temat przywiązania we wczesnej dorosłości dotyczy 72% badanych osób (Waters i in., 2000, s. 24), podobnie jak współczynniki korelacji rzędu 0,02-0,17 w innych badaniach (Roisman i in., 2007). Podsumowując, aż 28% badanych osób nie wykazuje owej stałości czy ciągłości, w drugim badaniu związki są bardzo niskie, zatem powyższe dane domagają się pogłębionej interpretacji. Podobnie na wyjaśnienie zasługuje pojęcie emocjonalnego tonu relacji

romantycznych (s. 25). Natomiast należy docenić przedstawienie ważnej tezy, dotyczącej związku między bardzo rozpowszechnionym zaburzeniem osobowości *borderline* oraz zachowaniami autodestruktywnymi a tzw. środowiskiem unieważniającym i więzią zdezorganizowaną w dzieciństwie. Jest to obecnie jedno z najważniejszych i najtrudniejszych zagadnień teoretycznych oraz oddziaływań praktycznych w dziedzinie psychopatologii rozwojowej oraz psychoterapii.

W następnym podrozdziale Autorka omówiła konceptualizację stylów przywiązania osób dorosłych, akcentując znaczenie - ukształtowanej w dzieciństwie - organizacji głównie behawioralnego systemu przywiązania, którego nadrzędnym celem jest utrzymanie bliskości z osobą zaspokajającą potrzeby więzi fizycznej i psychicznej (Shaver, Hazan, 1987). Wskazując na ograniczenia omówionej koncepcji Doktorantka przedstawiła proces internalizacji relacji z podstawowym opiekunem, który ustanawia wewnętrzne modele robocze, czyli prototyp wszystkich relacji poza rodziną pochodzenia. Jednocześnie Autorka w refleksyjny, krytyczny sposób odniosła się do różnych form unikania, którego celem może być ochrona przed zranieniem bądź ochrona własnej niezależności / autonomii.

Następny podrozdział przedstawia zagadnienie rozpatrywania stylów przywiązania wśród osób dorosłych jako strategii regulacyjnych. I tak, pomijając podstawowe funkcjonalne wymiary oraz definicje wiedzy deklaratywnej oraz proceduralnej, a także konsekwencje stosowania strategii hiperaktywacyjnej bądź dezaktywacyjnej Doktorantka wysuwa konkluzję, że bezpieczna więź w ciągu całego życia łagodzi odczuwany stres. W kontekście powyższej wiedzy uzasadnione jest zastosowanie w badaniu własnym Kwestionariusza Treści Metapoznawczych (s. 220-22), którego niektóre twierdzenia, głównie dotyczące tzw. zamartwiania się mogą jednak wpływać sytuacyjnie na obniżenie nastroju [np. Zamartwianie się (...) pomaga mi unikać problemów w przyszłości, pomaga mi uporządkować różne rzeczy w głowie, pomaga mi radzić sobie; Muszę się zamartwiać, żeby dobrze pracować], a także ze względu na swą ogólnikowość powodować dezorientację u badanej osoby, jakie konkretnie myśli ma ona poddać refleksji (np. Źle jest mieć myśli pewnego typu; Zostanę ukarany za niekontrolowanie pewnych myśli).

Można z ostrożnością przypuszczać, że w badaniach osób doświadczających trudności z hamowaniem impulsów seksualnych, agresywnych czy autodestrukcyjnych sformułowania zawarte w Kwestionariuszu Treści Metapoznawczych zostaną wysycone innym znaczeniem niż wśród osób, które nie przejawiają powyższych cech. Oczywiście niemożliwe jest dokonanie oceny, w jaki sposób funkcjonują w tym obszarze osoby zbadane przez Doktorantkę. Niemniej

z dużą ostrożnością trzeba byłoby stosować powyższe narzędzie badawcze, abstrahując od charakterystyki dowolnych potencjalnych badanych grup klinicznych lub wywodzących się z populacji ogólnej. Również jednocześnie występujące wysokie nasilenie objawów depresyjnych, zaburzenia regulacji emocji oraz międzypokoleniowa historia pozabezpiecznego przywiązania mogą intensyfikować koncentrowanie uwagi na zagrożeniach u osób z dominującą strategią hiperaktywacyjną, co wyraża się w obciążeniu pamięci roboczej (operacyjnej), zaś ruminacja i zamartwianie się są strategią radzenia sobie z lękiem (s. 31). Powyższe przemyślenia mają ogólny charakter, może tylko delikatnie posłużyć Doktorantce w przyszłych badaniach w celowym rozszerzeniu wiedzy na temat funkcjonowania psychicznego badanych osób.

W kolejnym podrozdziale został omówiony poznawczy aspekt więzi w relacjach romantycznych, przy czym na szczególną uwagę zasługują skrypty życiowe (ja/wy jestem/jesteście ok, nie jestem/nie jesteście ok), które stanowią konsekwencję komunikatów przekazywanych od znaczących innych i stanowią składową koncepcji analizy transakcyjnej. Następnie w podsumowaniu dotychczasowych rozważań Doktorantka sprawnie przedstawiła podłoże teoretyczne swoich badań. Zaproponowała również własną, pełną definicję doświadczenia relacyjnego (s. 37), akcentując jego biologiczne oraz społeczne podłoże i wyróżniając relacje, które są poza świadomą decyzją (więź w dzieciństwie) oraz intencjonalne (np. przyjaźnie). Przyjmując takie rozróżnienie można mieć jednak trudność, w której grupie plasują się związki romantyczne. Tworzą się one bowiem na gruncie świadomości, jak nieświadomości.

Trzeci rozdział rozprawy doktorskiej rozpoczyna omówienie definicji oraz regulacyjnych funkcji metapoznania, które stanowią relatywnie nowy obszar badań w Polsce i na świecie. Autorka w obrębie metapoznania wyróżniła - ważne w interpretacji wyników badań własnych - wiedzę metapoznawczą oraz umiejętności metapoznawcze. Ponadto w obszarze metapoznania temporalnego została zdefiniowana metapoznawcza kontrola temporalna (jest ona rozumiana jako umiejętność kontrolowania i hamowania koncentracji uwagi na horyzoncie temporalnym nieadaptacyjnym w danej sytuacji) oraz poznawcza rekonstrukcja przeszłości (zdolność do reinterpretacji i rekonstrukcji przeszłych wydarzeń w oparciu o terażniejszość, umiejętność zmiany rozumienia przeszłości i nadania jej nowej interpretacji).

Następnie zostało omówione pojęcie metapoznania relacyjnego, ujętego jako monitorowanie wypowiedzi. W tym miejscu rozprawy na uwagę zasługuje przytoczenie badań nad tzw. Wewnętrznymi Modelami Roboczymi – uznawanych za klasyczne (np. J. Bowlby'ego)

oraz prowadzonych wspólnie, a także refleksja nad mentalną reprezentacją doświadczenia, możliwością uruchomienia „ja obserwującego” jako narzędziem zmiany w procesie psychoterapii. Ponadto ważna ze względu na funkcje mechanizmów obronnych jest idealizacja własnego dzieciństwa u wielu osób z doświadczeniem pozabezpieczonej więzi, mimo że nie potrafią one przywołać wspomnień, które potwierdziłyby ich przekonania.

Ostatnie zagadnienie tej części pracy dotyczy metapoznania ujętego w kategorii samowiedzy. Jako mechanizm samoregulujący ma ona szczególne znaczenie dla ryzyka wystąpienia różnorodnych objawów psychopatologicznych, sposobów radzenia sobie z zagrożeniami, a także realizację celów, możliwą dzięki sprawnej wymianie informacji między różnymi poziomami przetwarzania poznawczego (od automatycznego przetwarzania ważności bodźców, poprzez ocenę ważności myśli pochodzących z poziomu samowiedzy, po monitorowanie procesów poznawczych).

W czwartym rozdziale pracy Doktorantka opisała funkcjonowanie związków partnerskich, charakteryzując style więzi i ich związek z komunikacją i satysfakcją z życia seksualnego. Następnie przedstawiła najważniejsze wnioski z nowego obszaru badań, jakim są powiązania między funkcjonowaniem w związkach romantycznych a metapoznaniem. Inspirujące są tutaj trudne do jednoznacznego rozstrzygnięcia relacje między metapoznaniem a mentalizowaniem, a także pozytywny wpływ medytacji na poczucie bliskości i satysfakcję ze związku, nieosądzanie i decentracja (zdolność do dystansowania się wobec własnych myśli) jako mediatory związku między stylem przywiązania a nasileniem objawów depresji czy dysfunkcyjne przekonania poznawcze jako mediator związku między jakością przywiązania a objawami somatyzacji.

Rozdział kończą refleksje nad metapoznaniem i stylami przywiązania w dorosłości jako czynnikami, które odgrywają dużą rolę dla odczuwanej satysfakcji z życia oraz z relacji romantycznej, a także wiążą się z mniejszym nasileniem objawów depresyjnych oraz lękowych.

Podsumowując ocenę teoretycznej części dysertacji należy stwierdzić, że pod względem treści jest ona spójna, kompletna i stanowi udaną, precyzyjną próbę usystematyzowanego uporządkowania definicji oraz zakresu pojęciowego wszystkich zmiennych ujętych w tytule pracy i wykorzystanych w badaniu empirycznym. Ponadto narracja jest żywa, dynamiczna i prowadzona na bardzo dobrym poziomie refleksji naukowej. Dodatkowo recepcję pracy ułatwia jej klarowna struktura wraz z podsumowaniami (s. 24, 26,

32, 34-38, 40, 41, 44, 47, 50-51) oraz podkreśleniem czy wyłuszczeniem najważniejszych fraz tekstu.

Część empiryczną rozprawy rozpoczyna rozdział piąty, w którym Doktorantka przybliżyła problematykę badania własnego, złożonego z badania ilościowego oraz jakościowego, uznając za cel badawczy identyfikację i weryfikację zależności pomiędzy oceną przeszłości i satysfakcją z życia (zmienne wyjaśniane) a wybranymi aspektami metapoznania i doświadczeniami relacyjnymi (zmienne wyjaśniające) (s. 57). Po sprawnym, wysyconym najważniejszymi danymi zaprezentowaniu przesłanek badawczych i zaproponowaniu autorskiego modelu poznawczej interpretacji teorii więzi Autorka scaliła wszystkie interesujące ją zmienne, obrazując powiązania między nimi oraz kierunek wnioskowania na czterech rycinach (s. 63-65). Na uznanie zasługuje utworzenie nowatorskiego modelu, który jednocześnie zawarł zmienne, które w dotychczas przeprowadzonych badaniach były analizowane w wycinkowy, rozłączny sposób. W tym miejscu można jedynie zastanowić się, szczególnie ze względu na częściowo korelacyjny charakter badania, czy koncepcyjnie miałoby sens umieszczenie zmiennej „rekonstrukcja przeszłości” wraz ze zmienną „więź w relacji romantycznej” (technicznie - po lewej stronie modelu; ryc. 2, s. 64).

Pani mgr Weronika Kłakulak-Torba w poprawny sposób sformułowała aż czternaście szczegółowych pytań badawczych oraz dziesięć odpowiadających im, pogrupowanych zgodnie z przyjętym modelem ogólnych hipotez badawczych. Doktorantka podczas przygotowywania materiałów do publikacji mogłaby jednak rozważyć usunięcie powtarzających się kilkakrotnie „technicznych”, statystycznych sformułowań („korelacja”, „dodatnie korelacje”, „ujemne korelacje”, „pozytywny predyktor”, „ujemny predyktor”). Może celowe byłoby przeformułowanie na „powiązania”, „związki” czy uszczegółowienie, wskazujące np. na współwystępowanie, współtowarzyszenie zmiennych o określonej charakterystyce.

W dalszej kolejności Doktorantka bardzo szczegółowo zaprezentowała zastosowane narzędzia badawcze (Skalę Satysfakcji z Życia, Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych, Kwestionariusz Treści Metapoznawczych, Kwestionariusz Ustosunkowań, Skalę Temporalnego Metapoznania, Kwestionariusz Postrzegania Czasu; s. 71-81), których dobór należy uznać za prawidłowy. Szczególnie interesujący jest sposób pomiaru monitorowania metapoznawczego, a w nim maksyma odniesienia („Mów na temat”) i jej naruszenie, kiedy np. osoba na pytanie o relację z ojcem zaczyna mówić o rodzeństwie. Można przypuszczać, że Autorka osobiście przeprowadzonych badań doświadczyła takiej sytuacji niejednokrotnie.

Wydaje się ważne i bardzo interesujące, jakie znaczenie w budowaniu i utrzymaniu różnych relacji oraz w życiu mają nie tylko te osoby, o których chętnie opowiadamy, ale również te, o których nie chcemy mówić.

Następnie Doktorantka opisała badaną grupę, którą stanowiło 200 osób, w wieku od 25 do 70 r.ż. (średnia wieku wynosiła 41-43 lata), tworzących 100 formalnych (94% próby) bądź nieformalnych (6% próby) związków heteroseksualnych, o stażu równym lub wyższym niż trzy lata (średnia stażu wynosiła 19 lat). Większość osób (70%) mieszkała w Warszawie i okolicznych miejscowościach, 30% w Elblągu. Aż 91% kobiet i 76% mężczyzn miało wyższe wykształcenie, pozostałe osoby miały średnie wykształcenie. Jest to zatem w zakresie tej zmiennej niereprezentatywna próba i ograniczenie czy wręcz słaba strona badania własnego, tym bardziej, że wykształcenie może mieć związek np. z funkcjonowaniem metapoznawczym, kompetencjami językowymi oraz ze sposobem budowania narracji o bliskich relacjach w życiu.

Kolejna, najbardziej obszerna część pracy (s. 86-148) zawiera prezentację i omówienie analiz statystycznych, ukierunkowanych na weryfikację hipotez badawczych. Przeprowadzone przez Autorkę analizy statystyczne są szczegółowe i wielostronne, począwszy od sprawdzenia tzw. normalności rozkładu zmiennych (dane zamieszczone w Aneksie), poprzez analizy korelacyjne, aż do wielozmiennowych analiz wariacji i wielorakiej hierarchicznej analizy regresji, zaś niewątpliwym walorem tej części rozprawy są liczne (37) i czytelne tabele oraz ryciny (10), prezentujące wyniki badań własnych. Doktorantka konsekwentnie i wnikliwie przeprowadziła analizy statystyczne, odpowiadając na kolejne pytania badawcze, przyjmując bądź odrzucając robocze hipotezy.

Wyników bardzo interesujących jest tak wiele, że nawet ich wyliczenie jest bardzo obszerne (s.125-131), zatem trudno byłoby pokusić się o utworzenie hierarchii ich znaczenia dla teorii i praktyki psychologicznej. Niemniej, przykładowo warto kilka wymienić: pozytywne przekonania o innych ludziach (Wy-Ok) wiążą się ze wszystkimi strategiami regulacyjnymi mężczyzn; ocena własnej przeszłości u mężczyzn nie wiąże się z oceną własnej przeszłości u kobiet, natomiast istnieje związek między satysfakcją z życia kobiet i mężczyzn; negatywna ocena własnej przeszłości u kobiet jest związana z mniejszą satysfakcją życia u mężczyzn; satysfakcja z życia kobiet całkowicie mediuje związek między negatywną oceną własnej przeszłości u kobiet a satysfakcją z życia u mężczyzn; więź w relacji romantycznej, wybrane aspekty metapoznania i ocena przeszłości mężczyzn nie przewidują satysfakcji z życia u mężczyzn; u mężczyzn związek między wtórnymi strategiami regulacyjnymi (tj. stylami więzi:

unikowym i lękowo-ambivalentnym) a satysfakcją życia jest mediowany przez metapoznawczą kontrolę temporalną oraz negatywną ocenę własnej przeszłości.

Na bardzo wysoką ocenę zasługuje opis rezultatów badania jakościowego (s. 132-148). Ich wartość z pewnością jest większa niż ograniczenia (brak oceny sędziów kompetentnych, potrzeba adaptacji Wywiadu Przywiązania Dorosłych, zawężenie definicji maksymy), których Doktorantka jest świadoma. Ta część pracy oprócz poczucia zmaterializowania się badanych zmiennych wnosi do niej wiele barw życia oraz pokazuje różnorodność funkcjonowania par (również na tle całej zbadanej grupy) oraz często bardzo trudne, naznaczone utratami, historie ich życia, spędzonego razem, a wcześniej osobno.

Wśród analiz kazuistycznych szczególną uwagę może zwrócić doświadczenie większych trudności w monitorowaniu metapoznawczym relacji romantycznej niż relacji z rodzicami, którzy stosowali przemoc wobec zbadanych osób, kiedy były one dziećmi (s. 144). Czy jednoznaczność przemocy i w konsekwencji mała niespójność wewnętrznych modeli roboczych może być jedynym wyjaśnieniem tego zjawiska? Ponadto, czy jest możliwe, że aleksytymia (rozumiana przede wszystkim jako mechanizm obronny) przyczynia się u mężczyzn do trudniejszego w porównaniu z kobietami monitorowania metapoznawczego ważnych relacji – zarówno z rodzicami, jak romantycznych? Bardzo interesujące jest również badawcze doświadczenie Doktorantki. Otóż niemal wszystkie osoby, które wzięły udział w badaniu jakościowym, odczuwały niższą satysfakcję z życia niż średnia w całej zbadanej grupie. Czy ich gotowość odślonięcia trudności była związana z ich słabszym samopoczuciem psychicznym, nadzieją na zmniejszenie dyskomfortu i otrzymanie wsparcia?

Rozprawę doktorską Pani mgr Weroniki Kłakulak-Torby kończy podsumowanie uzyskanych rezultatów badawczych oraz dość obszerne ich omówienie w kontekście wyników badań innych autorów. W tym miejscu zapamiętanie tak wielu różnorodnych wyników i interakcji zmiennych oraz prześledzenie specyfiki badanych procesów w całej grupie oraz odrębnie u kobiet i mężczyzn ułatwiłoby ich zaprezentowanie za pomocą graficznych schematów, które jednocześnie wskazałyby, w jakim zakresie można przyjąć zaproponowane autorskie modele (s. 63-65).

Generalnie, dyskusja wyników badań własnych jest kompetentna, dojrzała i logiczna. Autorka rozpoczyna ją od szczegółowo omówionych w części teoretycznej pracy trzech mechanizmów (samowiedza, sposób przetwarzania informacji społecznych wynikający z jakości więzi, eksploracja stanów mentalnych: własnych i innych osób), łączących więź w związku romantycznym z metapoznaniem. Możliwe, że tezę o zdolności mentalizowania,

uwarunkowaną doświadczeniem podmiotowości w relacji z podstawowym opiekunem należy poszerzyć o rolę psychoterapii i innych relacji, które przyczyniają się do powstania i rozwoju „wypracowanej ufności”.

Kolejny ważny wniosek dotyczy nieadaptacyjnego charakteru negatywnej oceny własnej przeszłości i jej związku z niższą satysfakcją z życia i dysfunkcjonalnymi przekonaniami metapoznawczymi. Możliwe, że te związki uległyby osłabieniu, gdyby łatwiejsza do zrealizowania była podstawowa teza psychotraumatologii o uznaniu i uwewnętrznieniu, nazwaniu, „odpuszczeniu”, lecz nie zapomnieniu przeszłości. Wówczas doznawanie ruminacji mogłoby być słabsze, zaś rzutowanie się w przyszłość i koncentracja na niej - wzmożone. Z powyższych względów celowa jest kontynuacja badań nad uwarunkowaniami oraz konsekwencjami: 1. pozytywnej lub negatywnej oceny przeszłości, 2. jednocześnie pozytywnej i negatywnej oceny przeszłości. Obydwa warunki mogłyby być oszacowane np. wśród osób, które w historii swojego życia mają traumatyczne wydarzenia, zaś w dorosłości doświadczają (bądź nie, a zatem jakie działają czynniki ochronne) różnorodnych objawów psychopatologicznych. Ponadto osoby z rozpoznaniem depresji łatwiej przypominają sobie negatywne wydarzenia życiowe w porównaniu z pozytywnymi, co współtworzy obraz kliniczny tego zaburzenia. Może niektóre procedury aktywizowania pamięci podczas badania przyczyniają się do wystąpienia określonego wzorca zmiennych?

W kontekście m.in. powyższych rozważań celowy byłby jeszcze głębszy namysł nad brakiem oczekiwanych związków między dysfunkcjonalnymi przekonaniami metapoznawczymi a satysfakcją z życia - tym bardziej, że te przekonania mediuje związek między więzią w relacji romantycznej (u kobiet również między strategiami regulacyjnymi) a negatywną oceną własnej przeszłości. Ponadto czynnikiem ochronnym przed wystąpieniem takich przekonań są pozytywne przekonania o sobie i innych.

Kolejne ważne i interesujące wnioski dotyczyły funkcjonowania kobiet i mężczyzn w relacji romantycznej. Badane osoby cechowały się komplementarnością pod względem wszystkich strategii regulacyjnych, a także na ile pozytywnie postrzegają innych ludzi. Dodatkowo, im bardziej była nasilona więź bezpieczna u jednego z partnerów, tym słabiej była nasilona więź unikowa u drugiego z partnerów. Ponadto niewątpliwie związek między strategią hiperaktywną mężczyzn a strategią dezaktywną kobiet według Doktorantki nie potwierdza stereotypu o wycofaniu mężczyzn i nadmiernej emocjonalności kobiet w bliskiej relacji.

Ponadto, powracając do walorów pracy i reasumując dyskusję wyników badań własnych należy uznać, że Doktorantka zaprezentowała dojrzałą postawę badacza, zdając sobie sprawę z pewnych ograniczeń własnych badań, choćby ich procedury czy niedoskonałości niektórych narzędzi badawczych. Świadomość tych ograniczeń może stanowić punkt wyjścia do jeszcze pełniejszego wykorzystania uzyskanych danych i kontynuacji planów badawczych, dotyczących np. adaptacyjności metapoznania temporalnego czy warunków, w jakich kształtuje się elastyczność vs sztywność w zakresie aktywności metapoznawczej. Celowe byłoby również zbadanie pochodzącej z badań innych autorów tezy o związku negatywnej oceny własnej przeszłości z nasileniem objawów depresyjnych, lękowych, agresywnych i niezadowolaniem z życia.

Również pod względem formalnym rozprawę oceniam wysoko. Niewiele jest w niej błędów interpunkcyjnych, literowych czy niefortunnnych sformułowań (np. „poziom nasilenia”, „popadanie w depresję”, „wyniki informują”), natomiast korekty wymagałoby mieszanie płaszczyzn myślenia, tj. języka zmiennych psychologicznych z językiem statystycznym (np. „Korelacje r Pearsona strategii regulacyjnych z wymiarami Skali Temporalnego Metapoznania”, „dodatni związek stylu lękowo-ambiwalentnego z sumą wymiarów Kwestionariusza Treści Metapoznawczych, „Przeszłość Negatywna koreluje ze wszystkimi wymiarami Kwestionariusza Treści Metapoznawczych). Przed tabelą 1 (s. 71) można byłoby dopisać kilka słów wprowadzenia na temat operacjonalizacji zmiennych, pod tabelą 26 (s. 122) zamieścić opis wyników analizy korelacyjnej. Można byłoby również uszczegółowić, jakie pytanie w wywiadzie dotyczącym ważnych relacji w życiu jest „pytaniem przejściowym” (s. 73, 227) oraz dodać krótkie podsumowanie najważniejszych rezultatów badawczych po przeprowadzonej serii analiz statystycznych (s. 110).

Wyniki badania własnego, przeprowadzonego przez Panią mgr Weronikę Kłakulak-Torbę mają liczne implikacje praktyczne, których Autorka jest świadoma. Przede wszystkim uzyskane wyniki dowodzą celowości łączenia dwóch paradygmatów w psychoterapii par: psychodynamicznego oraz poznawczo-behawioralnego. Mogą być one użyteczne również w oddziaływaniach profilaktycznych wobec dzieci i młodzieży, które doświadczyły pozabezpiecznej więzi. Relacyjna przeszłość międzypokoleniowa streszcza się w tym, co dzieje się w terażniejszości i w taki sposób dokonuje się dziedziczenie psychologiczne. Zatem jest bardzo istotne, jak można poprzez procesy terapeutyczne, a wśród nich doświadczenie pozytywnych uczuć związanych z więzią osłabić ten proces.

Podsumowując, stwierdzam, że recenzowana praca w pełni spełnia standardy stawiane rozprawom doktorskim o charakterze empirycznym. Należy podkreślić, że badania przedstawione w pracy mają charakter nowatorski na gruncie polskim, gdyż dostępna literatura przedmiotu nie zawiera danych na temat znaczenia więzi w relacji romantycznej dla kształtowania się metapoznania.

Przedstawiona rozprawa doktorska Pani mgr Weroniki Kłakulak-Torby pt. *Wybrane aspekty metapoznania i doświadczeń relacyjnych osób tworzących związki romantyczne*, przygotowana pod kierunkiem Pani Profesor dr hab. Marii Ledzińskiej, odpowiada warunkom określonym w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o tytule i stopniach naukowych (Dz. U. z 2016 r., poz. 882 z późn. zm.), uzasadnia nadanie Jej stopnia doktora nauk społecznych i dalszy udział w przewodzie doktorskim.

W. Radkowiak